

Ostatnie spojrzenie zmarłego na jezioro... – eschatologiczne wierzenia mieszkańców Pojezierza Mrągowskiego (od pierwszych wieków naszej ery do schyłku starożytności) i ich powiązania z środowiskiem naturalnym

Rejon Warmii i Mazur, poetycko określany mianem *Atlantydy Północy*, stanowi niedocenione źródło do poznania barbarzyńskich społeczności z pierwszych wieków naszej ery. Odpowiedzialny jest za to w głównej mierze stan badań nad stanowiskami archeologicznymi (masowo eksplorowanymi przed II wojną światową, lecz rzadko i przeważnie nieadekwatnie publikowanymi), opierający się, w głównej mierze na spuściźnie naukowej archeologów, związanych z ośrodkami w Królewcu czy Berlinie. Mimo licznych prac wykopaliskowych prowadzonych pod koniec XIX i na początku XX wieku oraz informacjami o pozyskaniu ogromnej ilości zabytków, nasza wiedza o ludności zamieszkującej te regiony nadal jest wybrakowana. Do niedawna jedynym źródłem informacji o dawnych mieszkańcach Warmii i Mazur były cmentarzyska, znajdujące się w centrum zainteresowań badaczy. Również powojenne badania wykopaliskowe koncentrowały się głównie na materialnych śladach, z pominięciem ich aspektów symbolicznych, które są nieodłącznym elementem życia każdego człowieka – żyjącego obecnie bądź w przeszłości. Szczególnie słabo rozpoznana jest dalej sfera *sacrum*, której podstawą był otaczający świat – natura.

Głównym celem projektu jest zatem rozpoznanie rytuałów pogrzebowych społeczności zamieszkujących obszar Pojezierza Mrągowskiego w okresach wpływów rzymskich i wędrówek ludów (od I do VIII wieku n.e.) w powiązaniu z otaczającym środowiskiem. Specyficzne położenie, bliskość zbiorników wodnych, a nawet flora i fauna musiały stanowić wyznaczniki do zakładania miejsc, gdzie oddawano ostatnią cześć zmarłych. Zagadnienie to będzie opracowywane na podstawie trzech wybranych mikroregionów, w których zlokalizowane nekropole – w Samławkach, Miętkich i Kosewie, łączone z ludnością kultury bogaczewskiej i grupy olsztyńskiej.

W projekcie przewidziane są analizy wszystkich pozostałości organicznych z dotychczasowych prac archeologicznych prowadzonych na tych cmentarzyskach, ale także nowe badania wykopaliskowe na dwóch wybranych nekropolach. Oprócz zabytków archeologicznych (takich jak fragmenty naczyń, kości ludzkie czy przedmioty osobiste pochowanych osób) dostarczą one również pozostałości roślinnych, które do tej pory rzadko były pobierane z grobów, gdzie chowanych zmarłych poddawano kremacji. Zastosowanie najnowszych technik dokumentacji (np. zdjęcia z drona, tworzenie modeli 3D) oraz stała obecność specjalisty od botaniki, pozwolą zarejestrować aspekty rytuałów powiązanych z naturą. Takie działania pozwolą określić, gdzie odbywało się miejsce palenia zwłok, z jakich gatunków drewna wykonany był stos pogrzebowy oraz czy jamy, w których składano szczątki ludzkie, wypełniano nasionami bądź całymi roślinami. Badania fizykochemiczne, oparte na analizie pozostałości tłuszczów w ściankach naczyń glinianych określą natomiast czy zmarły był wyposażony na podróż w zaświaty w pokarmy i napoje, a być może uda się nawet określić jakie. Aby poznać dawne środowisko naturalne, w którym żyli i umierali dawni ludzie, przeprowadzone zostaną analizy pyłków drzew i traw, pobrane z osadów pobliskich jezior. Posłużą one do porównania szaty roślinnej występującej w danych okresach, na poszczególnych cmentarzyskach, a także wykażą jak w starożytności ludzie wpływali na lokalny krajobraz. Określenie chronologii i ustalenie konkretnych okresów antropopresji odbędzie się za pomocą datowania radiowęglowego (AMS ^{14}C).

Istotnym elementem badań będą także analizy przestrzenne, uwzględniające hydrologię oraz topografię otoczenia omawianych nekropoli. Wykorzystany zostanie do tego sonar (obrazujący ukształtowanie dna jezior sąsiadujących z nekropolami) oraz skaner laserowy (dzięki któremu powstaną cyfrowe modele terenu). Wszystkie pozyskane informacje zostaną zebrane w obszernej bazie danych, która zostanie skonfrontowana z informacjami uzyskanymi w trakcie kwerend w polskich i zagranicznych instytucjach, posiadających w swoich zbiorach dokumenty z dawnych Prus Wschodnich. Kompleksowe badania nad pojedynczymi pochówkami, całymi cmentarzyskami a nawet regionami pozwolą na rozpoznanie specyficznych cech obrządku pogrzebowego oraz związanych z nimi wierzeń w poszczególnych okresach chronologicznych. Analiza zostanie wykonana za pomocą metod geoinformatycznych (GIS), a powstałe wizualizacje i symulacje pozwolą na rozpoznanie innych nekropoli zakładanych przez ludność bałtyjską, co jednocześnie umożliwi ich przyszłą ochronę konserwatorską.

Studia nad przyrodniczymi uwarunkowaniami były stosowane głównie w kontekście badań osadniczych i nie wykorzystywano ich zazwyczaj dla stanowisk o charakterze sepulkralnym. Takie wieloaspektowe rozpoznanie nie zostało także do tej pory przeprowadzone dla cmentarzysk na Pojezierzu Mrągowskim. Badania proponowane w projekcie nie ograniczą się jedynie do wzbogacenia zbioru zabytków i ich tradycyjnej analizy archeologicznej, ale umożliwią również zrekonstruowanie poszczególnych kultów praktykowanych przez Bałtów podczas ceremonii pogrzebowej. Wyniki studiów zostaną zaprezentowane szerokiemu gronu odbiorców w Polsce i za granicą, poprzez udział w konferencjach i publikacje artykułów w czasopiśmie związanych z omawianym okresem i archeologią krajobrazu.